

Diktatörlüğün Politik İktisadı*

Bryan Caplan°

Bir akademisyen için önemsiz bir konuda kusursuz bir eser yazmak ilginç bir konuyu araştırmaktan ve yol boyunca birkaç hata yapmaktan çok daha güvenlidir. *The Political Economy of Dictatorship*'de, Ronald Wintrobe, ikinci, daha riskli olan yolu tutuyor. Gayri mahçup bir ekonomik yaklaşım kullanarak, diktatörlerin nasıl iktidarı ellerinde tuttıklarını, siyasî baskı ve iktisadî performansın birbirlerini nasıl etkilediğini, demokratik tarafsızlığın ve milliyetçiliğin doğasını ve bürokrasinin nasıl işlediğini açıklamayı deniyor.

Wintrobe, diktatörlerin, avantaj sağlayan ortalama bir iktidarı ve kişisel tüketimi maksimize etmelerini açıklayan, şekli bir otokrasi modeliyle başlıyor. Kutuplarda, bir diktatör saf bir iktidar düşkünü (bir totaliter) veya saf bir kişisel çıkar düşkünü olabilir. Tercihleri

ne olursa olsun, diktatörler kaynaklarını muhalifleri bastırmak ve sadık takipçileri ödüllendirmek arasında bölmek zorundadırlar. Bu karar orta vadeli standart bir mikro-ekonomik problem gibi duruyor ama, özellikle eksik bilgi (diktatörlerin muhaliflerini bastırma kabiliyetleri, birçok muhalifi taraftar numarası yapmaya itiyor) ve hatalı uygulama (ne diktatörler, ne yönetime her zaman sadık kalanlar ne de genel anlamda halk, birbirlerinin sözlerine kolay kolay güvenemezler) gibi bazı faktörler analizi karmaşıklştırıyor.

İktisatçı olmayanlar, muhtemelen, Wintrobe'un fayda maksimizeci şekli diktatör modelini kulağı tersten tutmak olarak değerlendirecekler. Ama, onun, eksik bilgi ve mükemmel olmayan uygulama üzerine yaptığı vurgu daha verimlidir. Wintrobe, demokrasilerde, insanların cezalandırılma korkusu olmadan tercihlerini ifade edebildiklerini

*"The Political Economy of Dictatorship", *The Independent Review*, vol. 3, n. 3. (Winter 1999)

°George Mason Üniversitesi

ve sandık başlarında sözlerini tutmayan liderlere karşı misilleme yapabildiklerini açıklıyor. Bu cevaplar, nadiren bilgi ve uygulama problemlerine mükemmel çözüm oluyorlar, ama diktatörlüklerde durum daha kötüdür: insanlar genellikle gerçekten neye inandıklarını söylemekten çok korarlar ve sözünü tutmayan bir diktatörü cezalandırmanın hiçbir kolay yolu yoktur.

Bu yüzden, diktatörler, demokratik uygulama mekanizmasının zayıflığını telâfi etmek için sadakat şebekesi inşası üzerine fazlaca vurgu yaparlar. Diktatörler, aynı zamanda, toplumun diğer üyelerine potansiyel olarak diktatörün istekleriyle çatışan anlaşmaları uygulama izni veren bağlılık zincirlerine ani saldırıda bulunma eğilimindedirler. Yani, Wintrobe'a göre,

Stalin, anormal derecede acımasız olmuş olabilir, ama terörün etkilerine onun açısından bakarsak o irrasyonel değildi... CPSU (Sovyetler Birliği Komünist Partisi)'yu, özellikle üst kademelerini, genellikle bağlılıkları CPSU'nun kendine (veya birbirlerine) olan Eski Bolşeviklerin kurduğu bir organizasyondan, bütünüyle kendisinin kurduğu bir elite dönüştürdü (s. 227).

Yukardan aşağıya ("dikey") bağlılık şebekeleri diktatörleri iktidarda tutar; "yatay" bağlılık şebekeleri ise, diktatörlerin taraftarlarına, sadece yönetilenlerin pahasına değil, aynı zamanda ve muhtemelen yöneticinin de pahasına kendilerini zenginleştirme gücü verir.

Diktatörler, sadakati firmaların yolunun aynıısıyla yaratırlar: "etkinlik ücreti", kişinin fiyat maliyetini aşan bir

ücret ödeyerek. Ücret ikramiyeleri/fazladan ücretler, açıkça, diktatörün taraftarlarına ekstra fayda sağlar, ama bu fayda, sadakatsizlik nedeniyle geri alınabilir. Doğrusu, bir diktatörlükte, dolgun ücretler daha etkilidir; çünkü, "birey, tipik olarak, devletin kontrol ettiği sistem haricinde, piyasa sistemi içindeki kapitalist bir firmanın dışındaki bir bireyden daha az şansa sahiptir" (s. 141).

Hem teorik kavrayış hem de somut uygulamalar açısından, Wintrobe'un kitabı okumaya fazlasıyla değer. Ama, kitabın, ileri araştırmalar için bir çok alan bırakan ve aynı zamanda iktisada karşı olanların "ekonomik emperyalizm fazla ileri gitti" ifadesini yanlış olarak doğrulayabilen iki ana problemi var.

Çoğu politik iktisatçı gibi Wintrobe'un temel analitik problemi, onun, Mancur Olson'nun üne kavuşturduğu "kolektif eylemin mantığı" nı bütünüyle sindirememiş olmasıdır: Çoğu insanın, dertlere ya da faydalanacakları liderlere yardım etmek veya diktatörlerine karşı savaşmak için hiçbir maddi saikle ri yoktur. Çok az aktivist siyasî bir nedenle bağlılık hizmetleri karşılığında refah ve güç elde etmeyi umabilir; ama büyük çoğunluk için bu veya rejimde bir değişim, kendi hayatlarını riske atan mualifler kadar kayıtsız seyircilerin de yararlanabileceği kamusal bir iyidir. Wintrobe'dan şu basit örneği düşünün:

Örneğin, farz edin ki, bir politikacı kendi bölgesindeki vatandaşlar için bir baraj yahut köprü veyahut taraftarlarına para aktarmayı sağlayacak bir proje tasarlasın. Doğru bir fayda-zarar

analizi projenin müsrif olduğunu ortaya çıkaracaktır. Sonuçta, eğer proje zararlı değilse, vatandaşların, baraj veya köprü karşılığında bu politikacılara destek vermeleri için hiçbir neden yoktur; çünkü politikacı onlar adına hiçbir fedakârlığa girmemekte, basitçe, herhangi bir teknokratın yapacağını yapmaktadır. (s. 31, vurgular eklenmiştir)

Doğrusunu söylemek gerekirse, bununla birlikte, taraftarlarına para aktarmayı sağlayacak proje bölge halkı için kolektif bir iyi olduğu için, çoğu bireylerin (bireysel çıkarı dayalı, iktisadi) herhangi bir şey karşılığında destek vermeleri için bir neden yoktur. Eğer taraftarlarla muhalifler aynı şekilde aynı faydadan yararlanıyorlarsa, muhalif olmaktansa taraftar olma dürtüsü hiç yoktur. Wintrobe'un olguları tanımlaması muhtemelen empirik olarak doğrudur: Yağma projelerine yatırılmış milyonları kendi bölgesi-ne akıtmış bir politikacı muhtemelen popüler olacaktır. Ama, bu gerçekler, ekonomik teorinin rutin bir anlamını içermeyen bir bulmaca kurarlar.

Bu bulmacanın bir çözümü var; mükemmel bir formülasyon Geoffey Brennan ve Loren E. Lomasky'nin Democracy an Decision: The Pure Theory of Electoral Preference (Cambridge: Cambridge University Press, 1993) adlı eserinde ortaya çıkar. Brennan ve Lomasky'nin açıkladığı gibi, kolektif eylemin mantığı siyaseti öldürmez, siyasi faaliyetin ve kanaatin temel saiki araçsal olmaktan çok ifade edici hazlardır. İnançlarınız uğruna

kendi hayatınızı tehlikeye atmanız genellikle zengin olmanın çok aptalca bir yoludur; ama bu, inandıklarınızın doğru olduğunu savunmanın mükemmel mantıklı yoludur. Bunun önemli bir iması, siyasette ifade edici ilgiler onların özel kararlar için olduğundan çok daha önemlidir. İktisatçı olmayanlar arasındaki, siyasetin bir anlamda "irrasyonel" olduğuna ilişkin yaygın görüş sadece iktisat teorisiyle tutarlı değil, fakat aslında onun en aydınlatan imalarından biridir.

Brennan ve Lomasky demokratik karar alma üzerine yoğunlaşmışlardı, ama analizleri nerdeyse kesin olarak, diktatörlükler için de etkileyici imalar içeriyordu. Wintrobe'un, araçsal ilişkilerin diktatörlerin propopandasında, ideolojisinde, milliyetçiliğinde, günah keçilerinin soyunun tüketilmesinde bazı rolleri olduğu konusunda haklı olabilme ihtimaline karşın, Brennan ve Lomasky'in analizi hem daha güçlüdür hem de genel kanaatle daha uyumludur. Milliyetçilik ve soykırım tartışmasında, Wintrobe bile, rasyonel kişisel çıkar terimi çerçevesinde bir açıklamadan geri adım atıyor: "Dışarıdan bakan bir araştırmacıya göre, bilinçli öfkennin hedefi olan etnik grup, açıkçası gerçek düşman değildir. Aslında, bu, bilinçli düşmana yönelik nefren ve imha eymellerinin bünyevi olarak tatmin edici olmayıp sadece hüsrarla sonuçlanmasının ve böylece nefreti ve şiddeti daha da beslemesinin bir nedenidir" (s. 296). Wintrobe, bu irrasyonel etnik nefretin soyut bir sapma değil de ifade edici tercihlerin siyasetteki aşırı rolünün bir belirtisi olduğunu anlamış olsaydı, kitabı daha iyi olabilirdi.

Wintrobe'un çalışmasının diğer ana problemi, tarihsel gerçekler hakkında yer yer yaptığı kişisel yorumlarıdır. Pinochet'in fiilen iki ila üç bin arasında olduğu tahmin edilen kurbanlarına karşın, o, Pinochet'in yönetimindeki Şili'den "çok baskıcı" bir rejimin "apaçık örneği" olarak bahsediyor. Wintrobe, "Çin'de gelirin yükselmesinin, reformdan ve müthiş büyümeden nerdeyse yirmi yıl sonra bile, baskıda cılız bir rahatlama yaratmadı" ğını (s. 74) iddia ediyor. Bu yargı, sadece, Mao'nun haleflerini keskin bir şekilde tasfiye ettiği Kültür Devrimi'nin iyi bilinen dehşetini değil, aynı zamanda, Mao'nun daha erken, daha az bilinen ama çok daha fazla zulüm içeren, özellikle, "Büyük Sıçrama"yla ilgili suçlarını da göz ardı ediyor, görünmektedir (bakınız Zhengyuan Fu, *Autocratic Tradition and Chinese Politics* [Cambridge: Cambridge University Press, 1993 ve Jasper Backer, *Hungry Ghosts* [New York: Free Press, 1996]).

Wintrobe, aynı zamanda, Sovyetler Birliği tarihinin, ekonomik şartlar kötüleştiğinde totaliter rejimlerin baskıyı gevşettikleri yönündeki kendi modelinin öngörüşünü doğruladığını savunuyor, ki bu tez en iyi bakışla ekonomik refahın seviyesini büyüme oranıyla karıştırıyor.

Bütün problemlere rağmen, *The Political Economy of Dictatorship* iyi yazılmış, konuya odaklanmış etkileyici örnekler ve zekice gözlemlerle dolu bir kitap. Wintrobe, karmaşık iktisadi teorisini sade bir İngilizce ile geniş ve esaslı sorunlara uygulayan Timur Kuran, Tyler Coven, Donald Wiltmen, Geoffrey Brennen ve Loren Lomasky'in de içinde bulunduğu, sayıları gitgide artan çağdaş düşünürler grubuna aittir. Wintrobe'un kitabı, birçok soruyu cevapsız bırakmış olsa da, hem akademisyenlerin hem de sıradan okuyucuların zevk alacağı önemli bir katkıdır.

Çeviren: Buğra Kalkan